

prof. dr hab. Zofia Czapiga

ul. Brydaka 7/27

35-507 Rzeszów

tel. 17 856-38-74

Recenzja

**rozprawy doktorskiej mgr Haliny Stelmach pt. *Kulturowo-językowa analiza nazw wódek polskich i z krajów byłego Związku Radzieckiego*, Szczecin 2017, 296 ss.,
przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Ewy Komorowskiej**

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska Pani mgr Haliny Stelmach dotyczy nazewnictwa wódek polskich, rosyjskich oraz pochodzących z krajów byłego ZSRR z uwzględnieniem specyfiki nazewnicznej oraz uwarunkowań kulturowych, motywujących te nazwy. Pojawienie się takiego opracowania należy przyjąć z dużym uznaniem, bowiem dostarcza ono niezwykle bogatego i ciekawego leksykonu, kształtowanego w oparciu o jakże zróżnicowane podstawy semantyczne, a odnoszące się aż do dziesięciu kręgów językowo-kulturowych.

Obszerna dysertacja (296 stron) ma przejrzystą strukturę: składa się z krótkiego wstępu, rozdziału metodologicznego, teoretycznego i dwóch rozdziałów analitycznych, zakończenia oraz spisu tabel, bibliografii, wykazu źródeł i streszczenia w języku rosyjskim. Do pracy dołączony jest suplement zawierający spis nazw wódek ze wskazaniem na miejsce pochodzenia produktu i producenta. Plan opisu jest rozbudowany, szczegółowy, logiczny. Rozdziały analityczne zostały jeszcze podzielone na wiele podrozdziałów, co sprzyja przyjętej konwencji i logice konstrukcji pracy.

We wstępie (s. 6–8) Autorka określa przedmiot, cel i strukturę pracy, wskazuje źródła materiału empirycznego. A pochodzi on ze stron internetowych producentów wódek, firm brandingowych, portali poświęconych ocenianiu i rankingowaniu alkoholi, portalu międzynarodowego konkursu degustacyjnego „Лучшая водка года” oraz branżowych katalogów on-line „Vodka Premium” z szerokiego obszaru: z Polski, Rosji i krajów byłego ZSRR. Autorka stawia sobie za cel, jak pisze na s. 7, „prześledzenie nazewnictwa wódek polskich, rosyjskich, jak również z krajów byłego ZSRR z uwzględnieniem specyfiki nazewnicznej oraz pokazaniem uwarunkowań kulturowych, które motywują nazwy wódek.

Takie szerokie językowo-kulturowe podejście do materiału badawczego pozwoli – jak sądzę – na zbudowanie wielokierunkowego obrazu nazewnictwa wódek polskich i rosyjskich, który jednocześnie pokaże źródła ich powstania o charakterze historycznym (tradycje, obyczaje, święta itd.), baśniowym (stereotypy z bajek i legend) czy uniwersalnym (kolory, liczby, znaki itd.)”.

W rozdziale pierwszym przedstawiony został krótki zarys historii wódki, której produkcja ma długą tradycję i stanowi ciekawe zjawisko kulturowe. Natomiast w rozdziale drugim dokonano przeglądu rozważań na temat terminologii nazw towarów, czyli tzw. marki, ze szczególnym uwzględnieniem nazw wódek. W istniejącej literaturze przedmiotu Autorka dostrzega rozbieżności w traktowaniu nazw towarów w badanych kręgach językowo-kulturowych oraz niewielkie zainteresowanie badaniem nazw wódek, zwłaszcza w polskiej onomastyce.

W bardzo krótkim rozdziale trzecim zatytułowanym *Cel, materiał, metodologia badań* (s. 25–26) sformułowane zostały szczegółowe zadania do rozwiązania, określony obiekt badawczy oraz zakres materiału empirycznego. Wbrew zapowiedzi nie omówiono tu jednak metodologii badań. Wydaje się, że bardziej zasadne byłoby ujęcie trzech początkowych rozdziałów w jeden, z ewentualnymi podpunktami.

Niezwykle rozbudowane i ciekawe są rozdziały materiałowe, stanowiące zasadniczą część rozprawy i w największym stopniu ujawniające format intelektualny Autorki, logiczność klasyfikacji i interpretacji materiału oraz umiejętność wysuwania właściwych wniosków. Obszerny jest rozdział czwarty, zatytułowany *Kulturowo-językowa analiza nazw wódek polskich i krajów byłego Związku Radzieckiego* (s. 27–113). Analiza bogatego materiału (2959 jednostek leksykalnych) jest wnikliwa, skrupulatna i wyczerpująca. Autorka ujmuje badane nazwy w czterech kręgach tematycznych akcentujących wartości i bogactwo narodowe bądź regionalne. Są to 1) nazwy wódek ze wskazaniem na nabywcę (dedykowane mężczyznom lub kobietom); 2) nazwy wódek zawierające charakterystykę wódki (są informacje o składnikach użytych w produkcji wódek, informacje o mocy wódek oraz o jakości wódek); 3) nazwy wódek nawiązujące do wpływu alkoholu na zachowanie, organizm i do kultury stołu; 4) nazwy wódek nawiązujące do dawnej historii i do czasów socjalizmu, Związku Radzieckiego i PRL (nazwy wódek z imionami postaci historycznych, nazwy nawiązujące do historii i tradycji oraz do czasów socjalizmu, Związku Radzieckiego i PRL, czyli nazwy wódek, związane z kontynuacją produkcji lub zapożyczone od produktów pokrewnych popularnych w czasach socjalistycznych oraz nawiązujące do rzeczywistości

socjalistycznej).

Na szczególną uwagę zasługują nazwy odnoszące się do kultury stołu, kojarzące się z uroczystymi okazjami, gościnnością, szacunkiem i serdecznością okazywaną gościom, poczęstunkiem, normami zachowania i formami towarzyskimi, toastami itp. Są one obecne niemal w każdym kręgu językowo-kulturowym, jednak najliczniejsze są w Rosji (*Доброе Застолье, Столичный этикет Гостевой, Любимый графинчик*), na Białorusi (*Сотка, Директорская Банкетная, Наливай-ка*) i na Ukrainie (*Плачущая Ива Под дичь, Куманець*). W Polsce to np. *Kasztelańska, Brydżowa*. Nazwy te są bogatym źródłem wiedzy o zwyczajach i formach towarzyskich opartych na tradycjach dotyczących nakrywania, podawania do stołu, jedzenia i picia.

Piąty rozdział pracy *Struktura komponentowa nazw wódek* (s. 114–166) dotyczy struktury komponentowej nazw wódek. Najpierw prezentowane są struktury jedno-, dwu- i trójkomponentowe, a następnie uwzględniające komponenty semantyczne o charakterze transonimicznym: toponimicznym i antroponimicznym, kolorystycznym oraz numerycznym. Wydaje się, że zamiast sformułowania *struktura jednokomponentowa* lepiej brzmiałoby *nazwa jednokomponentowa*, przy czym brakuje też wyjaśnienia, jak rozumiana jest zapowiedziana w tytule rozdziału *struktura komponentowa*.

Wśród nazwy wódek z komponentem o charakterze toponimicznym wyróżnione zostały nazwy pochodzące od choronimów, tj. od nazw kontynentów, państw, regionów i krain; oikonimów, urbanonimów, hydronimów, oronimów i hadonimów. Oddzielną grupę stanowią nazwy wódek z komponentem o charakterze antroponimicznym oraz nazwy z innymi komponentami transonimicznymi, tj. utworzone od ideonimów i chrematonimów oraz inspirowane mitologią i heortonimami.

Wśród nazw wódek z komponentem o charakterze kolorystycznym znalazły się nazwy z komponentem barwy złotej i srebrnej, białej i czarnej, niebieskiej i zielonej oraz czerwonej i różowej (łącznie 291).

Najrzadsze są nazwy wódek z komponentem o charakterze numerycznym (105 jednostek), w których przekazywane są istotne informacje o trunku: o miejscu produkcji, cechach produktu i jego oddziaływaniu, a także odnoszące się do wydarzeń i faktów historycznych, jubileuszy, nostalgii, faktów z historii marki, wskazujące kolejny numer, serię czy miejsce produkcji wódki.

Zaletą rozprawy doktorskiej mgr Haliny Stelmach są solidne podsumowania na końcu każdego rozdziału, które zawierają wnioski z rzetelnie przeprowadzonych analiz. Nieocenioną

wartość mają tabele z danymi statystycznymi w sposób syntetyczny prezentujące wyniki przeprowadzonych analiz na każdym poziomie opisu. Dzięki tym walorom ocenianą pracę uważam za wnoszącą istotny wkład do współczesnego językoznawstwa sławistycznego oraz potwierdzającą, że Doktorantka należycie opanowała warsztat filologiczny i potrafi łączyć analizę z syntezą. Na szczególne docenienie zasługuje niezwykle szeroki zakres badanego materiału, obejmujący aż 10 kręgów językowo-kulturowych: rosyjski, białoruski, polski, ukraiński, kazachski, kirgiski, estoński, łotewski, litewski, moldawski. Pod tym względem jest to niezaprzeczalnie pionierskie opracowanie.

W rozdziałach materiałowych często w przypisach podawane są ciekawe informacje dotyczące omawianych nazw wódek, co znacznie wzbogaca wartość poznawczą opracowania. Szkoda tylko, że brakuje odsyłaczy do źródeł, z których te treści pochodzą.

Ważnym elementem rozprawy jest obszerne (rzadko spotykane w dysertacjach doktorskich), siedmiostronicowe *Zakończenie*, zawierające syntetyczne, przejrzyste wypunktowane wnioski z przeprowadzonych analiz materiału empirycznego, pokazujące pewne tendencje nazewnicze w poszczególnych krajach, regionach i kulturach. Doskonale uchwycone zostały w nich kulturowo-historyczne aspekty funkcjonowania badanych nazw wódek. Autorka słusznie dostrzega możliwość wykorzystania zarówno materiału językowego, jak i wynikających z jego opisu wniosków nie tylko w dalszych badaniach nad znakami towarowymi, ale też w różnych formach edukacji językowej na różnych jej poziomach.

Oczywiście w tak obszernym opracowaniu trudno ustrzec się drobnych potknięć językowych czy uniknąć niedociągnięć technicznych. Wymienię ważniejsze z nich.

1) Usunięcia wymagają usterki interpunkcyjne (m.in. 40, 53, 74, 95, 128, 137, 143, 149, 187, 189, 190, 192, 193), uchybienia gramatyczne i stylistyczne (m.in. 102, 149, 159, 188, 189), pisownia niektórych form (*niezawierającymi* 69; *можно относиться* 107; *несмотря, связаны* 189) i literówki (m.in. 28, 103, 148, 189).

2) Dopracowania wymaga strona edytorska pracy. Chodzi głównie o zbędne spacje przed cyfrą odsyłacza (19, 25, 27, 54, 63, 75, 95, 96, 97, 123, 126, 128, 134, 146) oraz pozycję cudzysłowu po cyfrze (63), brak wyróżnienia kursywą przykładów (44, 105), nieujednoliczone pauzy i stosowane skróty s./str. (77), podawanie pełnych danych bibliograficznych w powtarzających się adresach (zamiast używania *Ibid.* lub *op. cit.*).

3) Tytuły czasopisma należy ujmować w cudzysłów (bez w:), natomiast tytuły prac zbiorowych podawać kursywą (z użyciem zapowiedzi w:); w bibliografii w obu przypadkach przyjęte jest wskazywanie strony od ... do...

Wymienione niedociągnięcia i uchybienia nie obniżają merytorycznej wartości pracy, jednak warto mieć te kwestie na uwadze przy ewentualnym przygotowywaniu monografii do druku.

Rozprawa napisana jest starannie, z wykorzystaniem bogactwa ilustracji materiałowych, w sposób przejrzysty przedstawiających prowadzoną wnikliwą analizę materiału faktograficznego, zaopatrywaną przekonującymi komentarzami. Doktorantka wykazała się świetną znajomością podjętej problematyki, a także umiejętnościami analizy i wnioskowania. Zamierzony cel pracy został, w moim przekonaniu, w pełni osiągnięty.

Biorąc pod uwagę wysoki poziom merytoryczny rozważań lingwistycznych Doktorantki odzwierciedlony w monografii, jej samodzielność i dociekliwość badawczą, stwierdzam, że przedłożona do recenzji rozprawa doktorska nt. *Kulturowo-językowa analiza nazw wódek polskich i z krajów byłego Związku Radzieckiego* spełnia warunki art. 26 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym i wnoszę zarówno o wyróżnienie dysertacji, jak i dopuszczenie jej Autorki – Haliny Stelmach – do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Rzeszów, 03.01.2018

Zofia Czapińska